

Reportatge

La trajectòria centenària de Josep Vallverdú

*Retrospectiva des del
2023 fins als orígens
amb l'Olivetti*

Maria Pujol
professora de LIJ de la Universitat Internacional de Catalunya

Josep Vallverdú va assumir el repte de crear un model lingüístic modern, apte per a diferents registres.
Foto d'Oriol Duran.

Durant el 2023, la literatura infantil catalana està de festa grossa. Celebrem que fa cent anys que va néixer el nostre autor més prolífic i versàtil, Josep Vallverdú i Aixalà, que ha dedicat tota una vida (i, en aquest cas, una de ben llarga) a cultivar una gran varietat de gèneres literaris per a totes les edats, a més de ser traductor, d'haver ensenyat a llegir i escriure a moltes generacions de joves sent professor de secundària i d'haver estat un activista cultural.

La producció de Josep Vallverdú no es pot des- triar del context cultural i biogràfic. Ja sabem que això no és cap excepció, però, en el cas de Vallverdú, aquest fenomen passa més que mai gràcies al fet d'haver viscut durant l'embat més gran que ha rebut la cultura catalana i la seva recupera- ció, combinat amb la circumstància personal de viure per escriure durant tantes i tantes dècades. No és fàcil trobar escriptors que, a les portes d'estrenar les tres xifres d'edat, continuïn publicant, però sorprèn més que, ara encara, Vallverdú es mantingui fidel a gairebé tots els registres als quals s'ha abocat al llarg de la vida. Només cal fer un repàs a les seves publica- cions dels últims tres anys i comprovarem que enca- ra es recrea en tres gèneres recurrents en la seva obra: la poesia, la narrativa memorialística i les novel·les infantils. Això sense oblidar les contínues col·labo- racions a la premsa, és clar.

Pel que fa, en primer lloc, a la poesia, Vallver- dú sobretot s'ha guanyat l'etiqueta de poeta en els últims quinze anys. Si bé de jove n'havia conreat ben poca, darrerament n'ha ofert volums per a pe- tits i grans. Els dos bestiaris infantils, *Bestiolar* (Fil d'Aram, 2010) i *Bestiolar 2* (Fil d'Aram, 2017), il- lustrats per Manuel Cusachs, ofereixen retrats fres- cos i divertits d'animals de tota mida, tant del nos- tre entorn com més exòtics. Aquests dos reculls són exemples de la tendència recent de la literatura infan-

...

- ... til catalana d'oferir poesia en forma de bestiaris, tot i que Vallverdú és tan Vallverdú que no necessita seguir modes; en aquest cas, més aviat es deu a una casualitat entre el seu despertar com a poeta, la seva inquietud constant per qüestionar la relació de l'home amb la natura i la voluntat, sempre latent, d'escriure per a infants.

Autor de memòries i dietaris

Amb relació, en segon lloc, a la prosa memorialística i, més en general, als volums que ell mateix anomena «llibres personals», aquests han suposat un pilar en la seva trajectòria. Aquesta obra assagística inclou un gran ventall de formes, com ara memòries, dietaris, recopilacions d'articles de premsa, de cartes o de discursos, assajos sobre la seva obra i llibres de viatges per Catalunya i altres indrets. Tot i que les primeres mostres se situen al final de la dècada dels seixanta, és sobretot al cap de vint anys que s'hi fidelitza. I així ha estat fins a l'actualitat. Es pot interpretar que aquests llibres personals alhora tenen la funció de recordar el passat —és a dir, deixar constància de situacions personals dins del context d'una època que pot passar desapercebuda per a les generacions més joves—, analitzar el present —o opinar, sovint en forma de queixa, sobre la situació cultural i política— i fer perdurar l'autor en el futur —Vallverdú teoritza sobre la seva pròpia obra per facilitar-ne l'estudi i construir la seva figura pública, la d'aquell home de lletres amb pipa i màquina d'escriure que es converteix en peça clau de la literatura catalana, d'aquell escriptor que es mereixerà la celebració de tot un Any Vallverdú—. Per tant, gràcies a aquests volums, podem endinsar-nos en els llocs on ha viscut —des de la seva Lleida natal i altres poblacions de Ponent, fins a la Barcelona on va viure d'estudiant de filologia clàssica, passant pel Sant Feliu de Guíxols on va néixer el seu fill Eloi, l'Espluga de Francolí on va viure tants anys amb la Isabel o el Balaguer on té la residència actual, juntament amb l'Antonietta—, els indrets que ha visitat, les amistats que ha freqüentat i la gènesi de les seves obres. Conrear aquest gènere ha suposat una tasca tan rica que la Paeria i la Diputació de Lleida convoquen un premi d'assaig que duu el seu nom.

Recrear obres clàssiques

En tercer lloc, en referència a la novel·la infantil, l'autor també arriba a les portes de l'efemèride de 2023 amb un nou títol sota el braç, *El vuitè nan* (La Ga-

“ Els dos bestiaris infantils ofereixen uns retrats frescos i divertits d'animals de tota mida, tant del nostre entorn com més exòtics ”

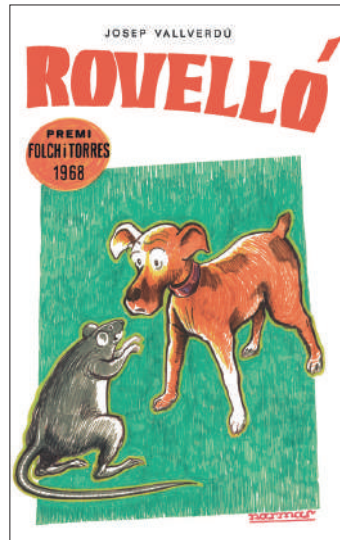
Logotip de la celebració de l'Any Josep Vallverdú.

100
Josep
Vallverdú

lera, 2022). Aquesta obra és ben original per l'argument –es tracta d'una revisió del conte de *Blancaneu i els set nans*–, però segueix la predisposició ja existent de Vallverdú de recrear obres clàssiques, sobretot durant les dues últimes dècades. Així, s'inspira en *Robinson Crusoe* –a *Les raons de Divendres* (La Galera, 2003) i *Xau, el gos naufrag* (La Galera, 2008)– i *L'illa del tresor* –a *El viatge del Dofí Rialler* (Cruïlla, 1990) i *El testament de John Silver* (La Galera, 2007)–. En *Les raons de Divendres* i *El testament de John Silver*, explora la literatura de frontera (per a joves o joves adults, que es desmarca clarament de la literatura infantil) amb dues continuacions que comparteixen nombroses característiques estilístiques amb els títols per a infants, alhora que denoten la influència, en les seves novel·les, de les traduccions fetes per ell anteriorment. Desenvolupa unes obres que intenten diferenciar-se d'una literatura infantil que, tal com ell ha manifestat sovint, l'ha encasellat massa. Potser per això, escriu unes narracions per a joves inspirades en clàssics juvenils anglesos i, així, pot presentar la seva producció al costat d'obres insígnia de la literatura universal. Encara que alguns trets, com ara les escenes de relacions íntimes i de violència, les diferencien de les seves novel·les més infantils, moltes de les estratègies de Vallverdú que donen valor literari a la seva prosa tant són presents en aquests dos títols com en els que van dirigits a lectors de menys edat.

En canvi, *Xau, el gos naufrag* –una novel·la també amb clares reminiscències robinsonianes i que també fa una picada d'ull al *Rovelló*– i *El viatge del Dofí Rialler* –una continuació de les aventures del jove Jim Hawkins– tenen en comú amb *El vuitè nan* que són una revi-

sió d'un clàssic, però destinades a un públic infantil.

Aquestes referències intertextuals tan explícites fan palesa la tradició occidental de novel·les d'aventures de la qual beu, així com una maduresa creativa que li permet el luxe d'atrevir-se amb aquestes exquisideses. Aquest fet alhora denota la relació inseparable entre les diverses parts de la seva producció literària, és a dir, entre la traducció i la creació pròpia. I és que, anys abans, Vallverdú havia adaptat *Robinson Crusoe* en una versió en català abreujada i il·lustrada (Proa, 1991) i també havia traduït *L'illa del tresor* (La Galera, 1999).

La tasca de traductor

Vallverdú es va dedicar a la traducció des del començament dels anys seixanta fins a mitjan dels setanta especialment, moment en què el seu període més intens de traducció es va acabar, ja que la seva carrera literària com a escriptor es va anar consolidant. Ateses les dificultats per publicar obra original en català durant aquella primera època, les traduccions en van ser un substitut tant per a escriptors com per a editors i lectors. Vallverdú explica que calia oferir un ventall ampli de gèneres per omplir el buit de lectures estrangeres, per difondre textos d'escriptors de categoria universal traduïts al català, però també per despertar l'interès dels lectors cap als llibres en català.

Les seves traduccions van arribar a cobrir una àmplia varietat de gèneres i estils: ficció infantil i juvenil, contemporània i de misteri, llibres antropològics, religiosos, socials i educatius. La major part de les seves traduccions van ser de l'anglès al català, però també en va fer algunes del francès i de l'italià. Vallverdú i altres traductors com Maria

... “ Vallverdú, Carbó,
Sorribas i Teixidor
foren denominats
«pòquer d'asos»
com a referents de
la literatura infantil
catalana ”

Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo i Ramon Folch i Camarasa van tenir el repte –i el mèrit– d'haver de crear un model lingüístic modern, apte per a diferents registres, que no havia tingut ocasió d'existir per culpa de la repressió franquista.

Escriure per a infants als anys seixanta i setanta

Durant aquesta època dels anys seixanta i setanta, gràcies al ressorgiment de la literatura infantil i juvenil, Vallverdú ja havia iniciat la seva carrera com a escriptor infantil. Per ell, la literatura infantil i la traducció van suposar un mitjà per recuperar la literatura i la cultura catalanes, alhora que acomplia la seva vocació literària. Per aquesta raó, en els llibres personals, des de la distància dels anys, Vallverdú diu que està satisfet de la seva tasca com un dels primers traductors de la represa i d'haver-se convertit en un referent dins de la literatura catalana per a joves; en canvi, se sent frustrat perquè no s'ha aconseguit la normalitat a la qual ell i molts altres activistes aspiraven.

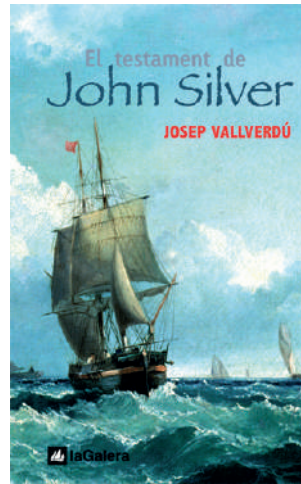
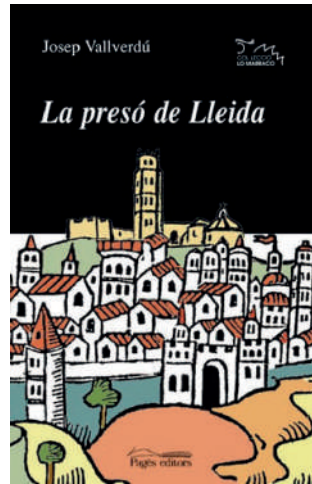
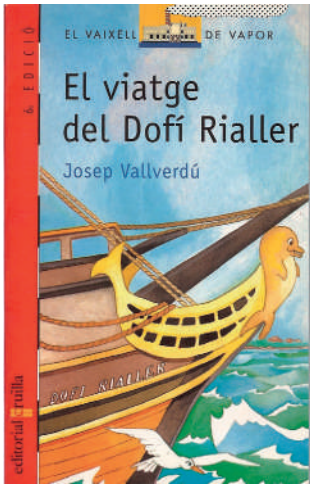
El fet de tenir la iniciativa de publicar per a joves al principi dels anys seixanta i d'aprofitar les circumstàncies històriques que permetien començar a editar en català li va suposar una oportunitat per establir-se com a escriptor; alhora, participava en el restabliment de la cultura catalana per evitar el fenomen del qual Joan Triadú alertava el 1962: l'existència d'«una edat sense llibres o una literatura sense futur». La seva trajectòria es diferencia de la d'altres autors de la mateixa generació que, com Sebastià Estradé o Pere Verdaguier, també van començar a escriure per a joves als anys seixanta, però que ho van abandonar al cap de molt pocs anys, en el cas d'Estradé, i al cap de

dues dècades, com va fer Verdaguier; Estradé es va decantar per l'escriptura en castellà, i Verdaguier, per la prosa per a adults i l'assaig. En el cas de Vallverdú, en canvi, la voluntat de recuperar la cultura catalana i la literatura infantil i juvenil li van fer guanyar prestigi com a home de lletres. Per això, ell i Joaquim Carbó, Sebastià Sorribas i Emili Teixidor van aconseguir la denominació de «pòquer d'asos» al cap dels anys; així es retia homenatge a unes figures referents dins de la literatura infantil catalana.

Guardons i reconeixements

L'èxit d'aquesta dedicació li ha merescut molts guardons i reconeixement públic: ha rebut el premi Joaquim Ruyra –per *Trampa sobre les aigües* (Estela, 1965)– i el Josep M. Folch i Torres –per *Rovelló* (La Galera, 1969) i *En Roc Drapaire* (La Galera, 1971)–, tots dos de narrativa juvenil; tres dels seus títols han estat considerats llibres d'interès infantil o llibres d'interès juvenil pel Ministeri de Cultura –*Tres xacals a la ciutat* (La Galera, 1976), *En Mir, l'esquirol* (Galea, 1978) i *Saberut i Cua-Verd* (La Galera, 1982)–; *En Mir, l'esquirol* va formar part de la llista d'honor de l'IBBY el 1980, i va ser nominat al Premi Hans Christian Andersen el 1988. A més, a conseqüència d'aquesta dedicació, l'editorial La Galera, amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, va aglutinar les seves obres completes infantils i juvenils en catorze volums entre 1995 i 1999, anomenades «Biblioteca Vallverdú». Aquí també es recullen els contes infantils publicats a nombroses edicions de la revista *Cavall Fort*, apareguts des dels inicis dels seixanta. També cal destacar que una quarantena de narracions per a nens i joves s'han traduït al castellà, i en menys nombre al basc, l'italià, el gallec, el rus i el coreà. Si s'observa el volum de vendes dels llibres per a infants i joves en català, Vallverdú ha aconseguit unes xifres espectaculars: alguns títols han superat les vint-i-cinc edicions –i *Rovelló* se'n desmarca molt per sobre– i també se n'han fet edicions especials en l'aniversari de la primera publicació.

La seva carrera també ha estat mereixedora d'una Medalla d'Or del Govern de la Generalitat, una Creu de Sant Jordi, un Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, un Premi Trajectòria de la Setmana del Llibre en Català, un títol de doctor *honoris causa* per la Universitat de Lleida i una posició finalista del Premi Josep Pla, entre d'altres. A partir d'ara, a aquesta llista, caldrà afegir-hi una esplèndida celebració de l'Any Vallverdú. I per molts anys més! ●

Els ingredients vallverdunians que atrapen el lector infantil i juvenil

Identificació amb els personatges

Quans' exposen els sentiments i pensaments dels protagonistes, s'apella a l'empatia del lector perquè s'hi identifiqui o justifiqui les seves actituds i, així, es trobi implicat en la història. El lector comparteix amb els personatges un procés de maduració, un viatge de formació mitjançant actes d'iniciació, aprenentatges i presa de decisions.

Elements simbòlics

El retrat físic i personal dels personatges està reforçat per l'ús de símbols. Per exemple, les potes del Rovelló representen el creixement del gos durant el viatge iniciàtic: des d'unes «potes curtes —unes potes robustes i un xic garrelles», a «tenia una forma de gos fet, era molt llarg de potes» i «ara sí que tenia les potes més potents que cap gos hagi tingut mai».

Ritme i intriga

El joc entre diferents veus narratives ocasiona unes històries amb ritme i enjòlit perquè s'avancen fets del futur o es dona informació diferent de la que saben

“ El lector comparteix amb els personatges un procés de maduració, un viatge de formació ”

els personatges. De totes maneres, de vegades també és efectiu que el lector es posicioni com un espectador del moment present i no conegui els pensaments dels personatges ni com avançarà l'acció.

Rendibilització del diàleg, la narració i la descripció

Vallverdú modela i combina les dimensions descriptiva, narrativa i del diàleg amb l'objectiu de camuflar pistes, dosificar la informació i endarrerir el desenllaç. Per no alentir el desenvolupament de l'acció, li és eficaç descriure elements integrant-hi narració o a través de converses en estil directe.

criure elements integrant-hi narració o a través de converses en estil directe.

Vocabulari ric

La precisió de la llengua ha estat una de les reivindicacions constants de Vallverdú: «un trau *no* és un forat; un filaberquí és un filaberquí i no cal cercar-li altres noms». Per això, no rebaixa l'exigència lèxica en les obres per als més joves. ●

Maria Pujol